

**EUROPA
IN DE STORM**
LESSEN EN UITDAGINGEN

HERMAN VAN ROMPUY

TWEEDE DRUK

PROMETHEUS • BERT BAKKER

 DAVIDSFONDS
UITGEVERIJ

VAN ROMPUY, HERMAN
EUROPA IN DE STORM. LESSEN EN UITDAGINGEN

© 2014, Herman Van Rompuy en Davidsfonds Uitgeverij nv
Blijde Inkomststraat 79-81, 3000 Leuven
www.davidsfonds.be
www.twitter.com/davidsfonds
www.facebook.com/davidsfondsuitgeverij
D/2014/0240/25
ISBN 978-90-5908-540-4
NUR 740

Eerste druk: april 2014
Tweede druk: mei 2014

Exploitatierecht voor Nederland:
Uitgeverij Prometheus · Bert Bakker
www.prometheusbakker.nl
ISBN 978-90-351-4121-6

Vormgeving: Davidsfonds Uitgeverij
Omslagfoto: © Marco Mertens

Alle rechten voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

VOORWOORD	9
PROLOOG DE SCHOK	11
HET TEMMEN VAN DE STORM HET VERHAAL VAN DE SCHULDENCRISIS	16
Hoofdstuk 1 Het keerpunt	17
Hoofdstuk 2 De euro redden	27
Hoofdstuk 3 Een sterkere eurozone	41
VERLOREN ONSCHULD HOE EUROPEANEN EUROPA ERVAREN EN WAT ZE VAN DE UNIE VERWACHTEN	52
Hoofdstuk 4 Ontgoocheling	53
Hoofdstuk 5 Thuis in Europa	61

WERK, WERK, WERK DE SOCIALE ECONOMIEËN VAN EUROPA IN STAND HOUDEN	70
Hoofdstuk 6 Werkloosheid bestrijden	71
Hoofdstuk 7 Groei stimuleren	83
DE WERELD OM ONS HEEN MACHT EN MACHTELOOSHEID IN DE EENENTWINTIGSTE EEUW	92
Hoofdstuk 8 De rol van Europa in een veranderende wereld	93
Hoofdstuk 9 Samen zeilen	103
EEN CULTUUR VAN HET COMPROMIS WERKEN IN EN BUITEN BRUSSEL	112
Hoofdstuk 10 Rond de Europese tafel	113
Hoofdstuk 11 Democratie en onderlinge afhankelijkheid	123
EPILOOG STREVEN NAAR EUROPA	137

VOORWOORD

Ik ben nooit verleid geweest door de gedachte 'memoires' te schrijven. Alleen praktisch gesproken zou het al moeilijk zijn, omdat ik niet veel aantekeningen maak en maar weinig papieren bewaar. Ik koester groot respect voor mijn voorgangers als eerste ministers van België die hun belevenissen op nationaal en Europees vlak wel te boek stelden, maar zal hen daarin niet volgen.

Dit boek is dus geen chronologisch verslag van alles wat er tijdens mijn vijfjarig mandaat als voorzitter van de Europese Raad gebeurde. Het is eerder een 'som van ervaringen', het koren dat blijft als het kaf is weggeblazen. Vanzelfsprekend is het 'subjectief', want het boek gaat over de dingen zoals ik ze heb beleefd en niet iemand anders. Zelfs al doe ik mijn best om niet partijdig te zijn, het blijft een persoonlijk relaas.

Ik publiceer het nu, terwijl ik nog in functie ben, zodat ik nog verantwoording voor mijn woorden kan afleggen. Na mijn mandaat zou het misschien klinken als een *apologia pro vita mea*, als een zelfrechtvaardiging achteraf. Hopelijk kan het ook bijdragen, in de aanloop naar de Europese verkiezingen en erna, aan de discussies over de rol van de Europese Unie in de komende jaren.

De titel *Europa in de storm*, en niet *na* de storm, benadrukt dat er ook nu nog veel werk valt te verrichten. Het is een terugblik op het recente verleden, op die beproevende dagen van financiële onrust die onze Unie als zelden voordien op haar grondvesten deed schudden. Vandaag zeilt de eurozone in rustiger wateren. Maar misschien is het slechts een stilte voor een nieuwe storm ooit – in de politiek zijn we nooit helemaal meester van ons lot.

Ik dank bovenal Luuk van Middelaar, die mij met dit verhaal meer dan geholpen heeft. Door zijn pen en zijn advies is hij een *compagnon de route* geworden. Ik gebruik deze gelegenheid ook om al mijn vroegere en huidige medewerkers te bedanken, in alle mogelijke functies: zij maakten mijn mandaat tot wat het geworden is. Ik draag de Karel de Grote Prijs 2014 ook aan hen allen op.

Sint-Genesius Rode, 27 maart 2014

PROLOOG | DE SCHOK

Gelukkig sneeuwde het die ochtend. De vluchten van enkele deelnemers waren vertraagd. We deelden de pers mee dat de Europese Raad daardoor wat later zou vergaderen. Het kwam mij goed uit. Ik had absoluut meer tijd nodig om een prangend probleem op te lossen. Maar de sneeuw zou natuurlijk nooit lang uitstel bieden. Inderdaad was de laatste regeringsleider al in het gebouw nog voor we een oplossing hadden gevonden. Hun diplomatieke adviseurs zouden snel merken dat iedereen inmiddels aanwezig was; de pers zou er lucht van krijgen en vragen stellen. Nu moest ik kiezen tussen twee rollen. Als gastheer was het onbeleefd om meer dan twintig hoge gasten nog langer te laten wachten, zeker op de eerste top in mijn nieuwe ambt. Maar als voorzitter was het onverantwoord om de voorbereidende gesprekken voortijdig af te breken en een mislukking van de plenaire vergadering te riskeren, wat aan de buitenwereld een ontredderend signaal zou geven. Ik koos verantwoordelijkheid boven beleefdheid.

Het was donderdag 11 februari 2010, mijn eerste top als voorzitter van de Europese Raad. Ik had deze bijeenkomst weken eerder vastgelegd, als een debat tussen de 27 presidenten en regeringsleiders over de versterking van onze structurele economische groei, opdat onze Europese welvaartsmodellen op de langere termijn overeind zouden blijven. Met een destijds gemiddelde structurele groei van net boven de 1 procent in de lidstaten, was het onderwerp het bespreken zonder meer waard. Maar de gebeurtenissen veegden het geplande debat van tafel.

Er hing crisis in de lucht. Een Europees land, Griekenland, wan-

kelde op de rand van het staatsbankroet. Na verbijsterende onthullingen over statistische fraude in het verleden, en met een overheidstekort dat de 15 procent benaderde, verloren de financiële markten het vertrouwen dat het land zijn schulden kon aflossen. Athene dreigde van de kapitaalmarkten te worden afgesneden. Het was een dramatisch moment voor Griekenland en zijn burgers, een onverwachte crisis met onvoorspelbare gevolgen.

Maar het ging om meer dan Griekenland alleen. Tijdens deze top beseften de andere 26 regeringsleiders plots dat financiële onrust voor Griekenland ook onrust voor de eurozone en de Europese Unie als geheel zou betekenen. Dat besef – dat we in hetzelfde schuitje zitten – bepaalt de Europese politiek tot op de dag van vandaag. De euro heeft onze economieën veel hechter verweven dan wie ook had voorzien. En bijgevolg werden we gaandeweg gedwongen diepgaand te heroverwegen wat het delen van dezelfde munt tot gevolg heeft.

Maar de onmiddellijke uitdaging van die besneeuwde donderdagochtend was een andere. We moesten de acute crisis bezweren; een faillissement van Griekenland zou zware repercussies hebben voor heel Europa. We moesten als het ware de eerste woorden geven aan de ontdekking allemaal in dezelfde boot te zitten – woorden door iedereen te onderschrijven, voor een ontdekking die voor de meesten pijnlijk was.

Die ochtend konden we geen beroep doen op beproefde gezamenlijke regels, maar dienden we vanaf nul iets te bedenken. Het Europees Verdrag verbiedt lidstaten namelijk expliciet elkaars financiële verplichtingen op zich te nemen; deze zogenaamde *no bail-out clause* is een grondbeginsel van de Economische en Monetaire Unie. De juridische hindernis correspondeerde voor sommigen met een gebrek aan politieke appetijt om een land te redden dat alle afgesproken regels met voeten had getreden. Maar voor andere leiders zou het een vernedering voor

Europa zijn wanneer Griekenland, een lidstaat, zich gedwongen zou voelen de hand op te houden bij het Internationaal Monetair Fonds in Washington. Dat dubbel doodlopende pad liet dus weinig speelruimte, maar de nieuwe Griekse minister-president, Giorgos Papandreou – zelf niet verantwoordelijk voor de puinhoop die hij had aangetroffen – had me de dag tevoren aan de telefoon duidelijk gemaakt dat hij een signaal van vertrouwen nodig had om de financiële markten te kunnen kalmeren.

Met mijn nieuwe ploeg had ik zorgvuldig een ontwerpverklaring opgesteld, die door alle leiders zou moeten worden goedgekeurd. Aangezien deze korte tekst de Europese Unie op nieuw en onbekend terrein zou brengen, was het onontbeerlijk eerst met de sleutelspelers overeenstemming te bereiken. Van mijn vele jaren in federale regeringen van België had ik geleerd dat crisISOVERLEG alleen slaagt met een kleine groep van belanghebbenden die knopen kunnen doorhakken. Zo ontving ik die ochtend in wisselende samenstellingen de Griekse premier, de Franse president, de Duitse kanselier en de voorzitters van de Europese Commissie, van de Centrale Bank en van de Eurogroep.

De cruciale ontmoeting was met de eerste drie. Plots wandelden Nicolas Sarkozy en Angela Merkel mijn nieuwe kantoor binnen, niet voor een praatje maar voor crisISOVERLEG. Terwijl veel mensen dan zenuwachtig worden, geeft een crisis mij juist energie en concentratie. *‘Ich hasse verlieren’* (‘Ik haat verliezen’), zei de Duitse kanselier ooit. Maar onoverkomelijke obstakels bestaan niet.

Ik had van kanselier Merkel de goedkeuring nodig voor het beginsel van ‘een gedeelde verantwoordelijkheid voor de economische en financiële stabiliteit in de eurozone’. Dat was de sleutelzin van de slotverklaring, samen met zijn tegenhanger: ‘De leden van de eurozone zullen doortastende, goed gecoördineerde maatregelen treffen om, indien nodig, de financiële stabiliteit van de gehele eurozone te waarborgen.’ Zonder ex-

pliciet te zeggen dat de andere lidstaten geld zouden lenen aan Griekenland raakten we daarmee toch indirect aan de *no bail-out* clause, door te stellen dat als een Grieks bankroet de financiële stabiliteit van de hele eurozone zou bedreigen, de lidstaten actie zouden ondernemen.

De hele verklaring was zorgvuldig in de 'als'-modus opgebouwd. We hadden het over algemene principes: 'verantwoordelijkheid' voor de Grieken om financieel orde op zaken te stellen, 'solidariteit' van de andere landen, en dus in één term: 'gedeelde verantwoordelijkheid'. We hadden het dus niet over het uitbetalen van geld de volgende dag. Omwille van Griekse taalkundige gevoeligheden werd in mijn oorspronkelijke ontwerp 'indien noodzakelijk' vervangen door 'indien nodig'. (Toen dat in een volgende versie niet meteen was aangepast, ontstond een minicrisis onder de adviseurs in de wandelgangen. De sfeer was nogal gespannen.) In de ochtendlijke ontmoetingen trof het me dat Giorgos Papandreou enkele keren zei dat hij heus niet om geld vroeg. Terwijl de anderen deze bewering kennelijk niet naar waarde schatten, stelde ik juist voor om een zinnetje met dat punt toe te voegen. Deze extra zin, de allerlaatste in de tekst ('De Griekse regering heeft niet om financiële steun verzocht.') bezegelde de deal. Zowel voor de Griekse premier en de Duitse kanselier als voor de Franse president werd het nu eenvoudiger om akkoord te gaan. Zelfs in een crisisvergadering blijft het raadzaam om zorgvuldig te luisteren naar wat mensen zeggen...

Toen we ons uiteindelijk bij onze andere collega's voegden en ik de Europese Raad formeel kon openen, liepen we twee uur achter op schema. De voltallige vergadering wijzigde niet meer dan enkele details. De meeste collega's waren opgelucht dat we een oplossing hadden bedacht die de gevoeligheden van iedereen respecteerde. Voor mij was de cruciale term in onze tekst 'de gedeelde verantwoordelijkheid' voor financiële stabiliteit. Daarmee werd de diepgaande onderlinge afhankelijkheid in

de eurozone erkend. Het zou in de maanden en jaren daarna uitgroeien tot het groundbeginsel van ons politiek handelen: een kleine rots van politieke zekerheid in een storm die op het punt stond in volle hevigheid los te barsten.

Vier jaar na die eerste top is Europa veranderd. Regeringsleiders hebben heel concreet ervaren wat het betekent een munt te delen, wat het betekent een markt te delen. Ik beschouwde het als mijn opdracht daar samen mee om te gaan. Bijna al het gezamenlijke werk sinds 2010 was erop gericht om de lessen te trekken uit deze interdependentie, om de fouten en nalatigheid uit het verleden te vermijden. Om nieuwe manieren te vinden om met deze onderlinge afhankelijkheid om te gaan, zowel politiek als praktisch. En om een beter begrip te vormen van wat het lidmaatschap van één muntzone met zich meebrengt.

Vanaf die dag in februari 2010 gingen we stormachtige tijden tegemoet. 'Gespe uw gordel om' was het motto – maar onze voorgangers hadden geen veiligheidsgordels voorzien. In het midden van de storm moesten we een reddingsboot bouwen. En we zaten allemaal in hetzelfde schuitje, in dezelfde storm. Voor Europese leiders en hun landen was het het begin van een moeilijke reis. 'Zwem of verzuip!'